

Dreigende conflicten tussen privérechten en algemeen belang

In het *ND* van 10 augustus beoogt de Amerikaanse socioloog Amitai Etzioni dat gemeenschappen belangrijker zijn voor een samenleving dan het individu. In dit tweede en laatste artikel van zijn hand beschrijft hij hoe hij vervolgens met zijn politieke filosofie (het communitarisme) de botsing wil voorkomen tussen de rechten en vrijheden van het individu en het algemeen belang van de gemeenschap.

VRIJPLAATS

door Amitai Etzioni

Veel filosofen geven de voorkeur aan gedachtestelsels die zich concentreren op één kernwaarde. Ze prefereren soberheid en samenhang. Zulk moreel monisme is in het bijzonder zichtbaar bij hen die individuele rechten en het bevorderen van vrijheid als enige overkoepelende morele principe hoog in het vaandel hebben staan. In dit gedachtestelsel worden andere kernwaarden in twijfel getrok-

ken of verbannen naar de categorie uitzonderingen. Maar uit het werk van belangrijke sociologen blijkt dat samenlevingen niet geanalyseerd kunnen worden aan de hand van één overkoepelend moreel principe. Leden van samenlevingen hebben ingewikkelde en niet volledig verenigbare behoeften. Ik probeer de samenleving te begrijpen en te ontwerpen in het licht van de onvermijdelijke conflicten tussen rechten, die een persoon een privilege verschaffen, en het algemeen belang, dat de gemeenschap of maatschappij een privilege verschaft. Het vermijden van conflicten is naar mijn mening de beste manier om rechten en het algemeen belang te verzoenen. Bijvoorbeeld, wanneer mensen hun sociale verantwoordelijkheden vervullen omdat ze overtuigd zijn van het belang ervan en er niet toe gedwongen worden door de staat. Zo wordt een conflict tussen rechten en het algemeen belang voorkomen. Als leden van een gemeenschap veel verder gaan dan de wet eist in de zorg voor hun kinderen,

het doen van vrijwilligerswerk, stemmen, enzovoort, omdat ze gewaardeerd willen worden door de leden van hun gemeenschap, komen er simpelweg geen rechten aan te pas. Niemand heeft het recht gevrijwaard te worden van kritiek als hij of zij overtredingen begaat. En niemand heeft recht op goedkeuring van de gemeenschap; die moet verdiend worden.

Voor bepaald antisociaal gedrag bestaat er uiteraard gerechtelijke straf. Maar hoe sterker een maatschappij vertrouwt op wettelijke maatregelen, hoe beperkter haar vermogen is om de twee belangrijkste bronnen van morele aanspraken met elkaar te verzoenen.

Beperkt respect

Wetenschappers zijn het er niet over eens of er een of twee belangrijke bronnen van morele overtuigingen zijn, maar rechtbanken in constitutionele democratieën beschouwen het als vanzelfsprekend dat er zowel met rechten als met het algemeen belang rekening moet worden gehouden. Rechtbanken, en de jurispruden-

tie waarop ze zich baseren, beschouwen het algemeen belang niet als iets marginaals of als een uitzondering, maar laten het volledig meetellen in hun oordeel. Ze maken een inschatting van het algemeen belang en bepalen de mate waarin rechten ingeperkt moeten worden om het algemeen belang te dienen. Voordat dit verder besproken wordt, moet worden opgemerkt dat rechten en het algemeen belang niet altijd in botsing komen. Er zijn omstandigheden waarin ze elkaar aanvullen. Dit is het geval wanneer het respect voor beide nog beperkt is, maar begint te groeien. Bijvoorbeeld, te midden van de anarchie en criminaliteit die de eerste jaren na 1990 hoogtij vierden in Rusland en die Iraakse steden teisterden in de jaren die volgden op de Amerikaanse invasie in 2003, was er weinig respect voor zowel rechten als het algemeen belang. In deze omstandigheden verhoogde het herstel van de elementaire veiligheid tegelijkertijd het respect voor mensenrechten en de dienstbaarheid aan het algemeen belang. Toen de ele-

mentaire veiligheid eenmaal hersteld was, bleek dat de rechten van mensen beter beschermd waren en hun mogelijkheden en bereidheid gegroeid waren om zich in te zetten voor familieleden en vrienden, andere leden van hun gemeenschap, grotere gemeenschappen en de natie als geheel. Bij een verder ontwikkelde samenleving begint spanning tussen rechten en het algemeen belang een rol te spelen. De spanning tussen deze bronnen van morele overtuigingen kan beperkt worden door principes toe te passen die bepalen welke van deze twee kernwaarden voorrang moet krijgen – in plaats van bij voorbaat aan te nemen dat rechten (of de gemeenschap) leidend zijn.

Dwingend belang

Een wijdverbreid principe is te bepalen of er een 'dwingend algemeen belang' is om bepaalde rechten minder ruimte toe te kennen. Dat is bijvoorbeeld gebeurd bij de wettelijke inperking van het recht van mensen om samen te komen en te reizen toen ontdekt werd dat ze

besmettelijke ziekten zoals tuberculose bij zich droegen. Een ander voorbeeld is het principe van het onteigeningsrecht. Hierbij kan het recht van een individu op particulier eigendom terzijde geschoven worden wanneer er een dwingend algemeen belang is voor gebruik van dat eigendom.

De wet houdt ook rekening met de mate waarin de rechten geschonden worden. Verlengde hechtenis van verdachte terroristen voordat ze in staat van beschuldiging gesteld worden, wordt bijvoorbeeld toegestaan. Maar de rechtbanken en legislatuur hebben zich verzet tegen een onbeperkte opschorting van het bevel tot voorleiding. Overheidsinstanties moeten kunnen aantonen dat verlenging van hechtenis zonder tenlastelegging noodzakelijk is.

Een andere manier om het genoemde conflict te benaderen, is het formuleren van een procedure of regel om het conflict in de hand te houden, zonder meteen aan te nemen dat een van beide kanten voorrang krijgt. Men kan bijvoorbeeld een recht-

bank of wetgevende vergadering over een zaak laten oordelen. Dat is alleen mogelijk als de procedure of regel als wettig beschouwd wordt en als een, moreel gezien, geschikte manier om de zaak in kwestie te behandelen. Deze aanpassing is algemeen bekend en wordt daarom niet verder besproken. Deze manieren van aanpassing vormen geen uitputtende opsomming. Ze zijn bedoeld om te illustreren hoe twee concurrerende bronnen van morele overtuigingen binnen een maatschappij met elkaar verzoend kunnen worden.

Hoogdravende onzin

In een goede maatschappij moet niet alleen ruimte zijn voor individuele rechten, maar ook voor het algemeen belang. Dit standpunt staat haaks op de mening van degenen die de betekenis van een van deze twee belangrijke waarden ontkennen. Sommigen menen dat individuele rechten 'hoogdravende onzin' zijn, anderen vinden dat individuele rechten niet meer zijn dan een uitdrukking van particularis-

tische westerse waarden. Weer anderen beweren zelfs dat de idee dat er zo iets bestaat als 'een maatschappij' een verzinsel is. Ik ga uit van de belangrijke veronderstelling dat individuele rechten en het algemeen belang onherleidbare morele overtuigingen zijn, dat ze beide essentiële pilaren zijn onder een goede maatschappij en dat geen van beide bij voorbaat superieur is aan de ander. Tegelijkertijd erken ik dat conflicten tussen rechten en het algemeen belang onlosmakelijk verbonden zijn met hun karakter als concurrerende morele principes.

Gelukkig zijn conflicten tussen rechten en het algemeen belang niet onoverkomelijk. Maar ze kunnen betugeld worden, waardoor samenlevingen beide principes kunnen dienen zonder verscheurd te worden en verstrikt te raken in conflicten of hun beleid zien falen.

Amitai Etzioni is hoogleraar internationale betrekkingen aan de George Washington-universiteit. Vertaling Heleen Wubs.